

IX. O EXPUNERE A LUCRĂRII *FIINȚA ISTORICĂ* A LUI BLAGA

Michael S. JONES

Introducere

Eminentul poet și filosof român Lucian Blaga a scris peste treizeci de cărți de filosofie. Filosofia sa sistematică este dezvoltată în patru trilogii: trilogia cunoașterii, trilogia culturii, trilogia valorilor și trilogia cosmologică. Ultima carte a trilogiei cosmologice se intitulează *Ființa istorică*¹.

Ca ultimă carte din sistemul filosofic al lui Blaga, *Ființa istorică* oferă o privire de ansamblu asupra întregii filosofii a lui Blaga. Acesta este unul dintre motivele pentru care a fost selectată ca fiind prima carte de filosofie a lui Blaga care să fie tradusă în limba engleză². Cu toate acestea, există o problemă semnificativă în ceea ce privește selectarea *Ființei istorice* ca primă carte care să fie tradusă³. Deoarece este piatra de căpătâi a sistemului său filosofic, ea presupune familiarizarea cu lucrările sale anterioare și, prin urmare, poate fi dificil de înțeles pentru cei care nu au citit volumele precedente. Acesta este motivul pentru care traducerea publicată va începe cu două capitole introductive. Primul dintre acestea va oferi o introducere în contextul și sistemul filosofic al lui Blaga. Al doilea va fi o expunere a *Ființei istorice* care încearcă să relaționeze cartea cu restul filosofiei lui Blaga într-un mod simplu și ușor de înțeles. Acest eseu este o adaptare a aceluia capitol.

Expozițiune

Ființa istorică este principala lucrare de filosofie a istoriei a lui Blaga. De asemenea, ea conține o bună parte din antropologia filosofică și filosofia culturii și abordează epistemologia, cosmologia, estetica și alte domenii ale gândirii filosofice. *Teza de bază a cărții este că trăsătura distinctivă a umanității este crearea culturii și a civilizației, ceea ce diferențiază istoria umană de o simplă succesiune cronologică de evenimente. Altfel spus, oamenii sunt singurele ființe cu adevărat istorice.*

În *Ființa istorică*, Blaga abordează în mod sistematic dezvoltarea unei filosofii a istoriei. Acest lucru poate fi observat dacă ne uităm la cuprinsul lucrării:

1. Despre istoriografie
2. Fenomenul istoric

3. Permanența preistoriei
4. Organism și societate
5. Câmpuri stilistice
6. Stiluri și dialectică
7. Durata factorilor stilistici
8. Interferențe stilistice
9. Ideea de progres în istorie
10. Fenomene, cunoașteri, cordoane cenzoriale
11. Oswald Spengler și filosofia istoriei
12. Metafizica istoriei

Se poate observa că Blaga începe prin a defini termenii, trece la abordarea unor probleme teoretice ample, restrânge aria de interes, abordează posibilele obiecții și poziții rivale și încheie cu o viziune metafizică care întărește și completează filosofia sa asupra istoriei. El aplică adesea o abordare inductivă – sau, mai precis, abductivă: examinează un set divers de exemple ale fenomenului în cauză, ia în considerare diverse explicații posibile și trage o concluzie cu privire la teoria care se potrivește cel mai bine cu dovezile ⁴.

Această strategie este prezentată în primul capitol. Acolo el definește oamenii ca fiind „ființe istorice“ considerând atât că istoria și cultura sunt strâns legate între ele, cât și că aspectul istoric al culturii umane este cel care diferențiază umanitatea de restul regnului animal. Apoi, el examinează atitudinile față de istorie și istoriografie pe care le găsește în diferite culturi majore (egipteană veche, babiloniană, persană, indiană, chineză, ebraică, greacă, creștină și europeană din secolul al XX-lea), ca o modalitate de a pune bazele unei epistemologii a istoriografiei. Aceste date empirice sunt folosite pentru a susține teza conform căreia există o relație între cultura unui istoric și modul în care este privită istoria.

Blaga susține, de asemenea, că există o legătură între cultura unui istoric și viziunea sa asupra adevărului. Acest lucru se datorează faptului că există o legătură între viziunea unei culturi asupra adevărului și viziunea culturii respective asupra istoriei. Dacă o cultură vede adevărul într-un mod diferit de modul în care o altă cultură îl vede și dacă există o legătură între modul în care o cultură privește adevărul și modul în care cultura respectivă privește istoria, atunci pentru a înțelege pe deplin viziunea culturii respective asupra istoriei, trebuie să înțelegem viziunea sa asupra adevărului. Această legătură între cultură și adevăr în gândirea lui Blaga relevă locul important pe care îl ocupă cultura în filosofia lui Blaga; legătura dintre cultură, adevăr și istorie/ istoriografie arată locul important pe care îl ocupă cultura în filosofia istoriei la Blaga.

Expunerea cu caracter epistemic din primul capitol propune o metafizică a istoriei în capitolul următor. În acest capitol, Blaga discută natura istoricității: ce anume face ca un eveniment să fie un eveniment specific *istoric*? Sunt toate evenimentele istorice? În mod evident, există un sens superficial în care acestea sunt, dar, potrivit lui Blaga, există un sens mai important în care unele nu sunt. Pentru a înțelege acest lucru, trebuie mai întâi să știm cum definește Blaga „istoria“ sau „istoricitatea“, iar apoi trebuie să înțelegem cum și de ce filosoful român leagă istoricitatea de cultura umană.

Blaga definește istoricitatea drept „existența temporală a unui fenomen concret care are o manifestare stilistică.“⁵ „A avea o manifestare stilistică“ înseamnă a fi un produs al unei anumite culturi specifice. În opinia sa, pentru ca un eveniment să fie istoric este nevoie de mai mult decât simpla sa apariție: trebuie să fie, de asemenea, o creație culturală. În plus, întrucât el consideră cultura ca fiind un produs al încercării umane de a ne înțelege pe noi înșine și lumea din jurul nostru, el susține că termenul „istoric“ se aplică în mod corect doar fenomenelor umane. Drept consecință, el interpretează toate producțiile umane ca reflectând încercarea de a pătrunde și de a înțelege misterele existenței. Acest lucru se leagă de analiza a două moduri de existență umană – unul orientat spre simpla supraviețuire, iar celălalt spre explorarea necunoscutului –, precum și de dezvoltarea conceptului de „stil“, înțeles ca aspect vital al antropologiei. Aceste idei necesită explicații suplimentare.

În antropologia sa, Blaga face o diferență între un mod „paradisiac“ de existență umană și un mod „luciferic“⁶. În modul „paradisiac“, umanitatea se concentrează pe supraviețuire și nu se preocupă de nimic care s-ar afla dincolo de lumea empirică. În modul „luciferic“, umanitatea privește dincolo de ceea ce e pur empiric pentru a se lupta cu misterele existențiale. În acest din urmă mod, umanitatea își atinge adevăratul potențial intelectual și creativ. În acest punct apar matricile stilistice care își exercită influența asupra creativității umane, transformând o simplă succesiune de evenimente în istorie. În modul luciferic de existență, omul devine creator: artist, muzician, scriitor, arhitect, om de știință, filosof. Aceste activități creatoare sunt ghidate de categoriile stilistice ale subconștientului pe care Blaga le explicitează în filosofia sa a culturii. Acesta este fundamentul metafizicii istoriei lui Blaga.

În gândirea lui Blaga, termenul de „stil“ are o mare semnificație, care evoluează de la primele sale lucrări până la scrierile sale sistematice⁷. În momentul scrierii *Ființei istorice*, termenul se referă la un cadru de factori culturali care informează și ghidează o persoană în interacțiunea cu mediul înconjurător,

interpretându-l și răspunzând la provocările acestuia. Expresia „manifestare stilistică” se referă la faptul de a fi produsul unui astfel de cadru sau de a fi influențat de către acesta. Astfel, din moment ce cultura este un element cheie al stilului și stilul este un element cheie al istoricității, cultura este un element cheie al istoricității.

Blaga critică filosofile istoriei propuse de influenții savanți germani Wilhelm Dilthey și Heinrich Rickert, deoarece teoriile lor nu pun accentul pe stil și cultură. Blaga acceptă argumentul lui Rickert potrivit căruia luarea în considerare a aspectelor culturale ale unui fenomen istoric este un exercițiu obiectiv și nu unul subiectiv. Cu toate acestea, Blaga introduce ideea că propria cultură a istoricului va influența selecția operată de istoric asupra fenomenelor investigate, precum și diversele aspecte ale investigației în sine.

În capitolul al treilea, „Permanența preistoriei”, Blaga abordează relația dintre istorie și preistorie. Diverși scriitori, precum Vico, Schelling și Klages, au recunoscut importanța preistoriei. Potrivit lui Blaga, distincția dintre preistorie și istorie nu este doar temporală: ele manifestă și diferențe structurale. Preistoria are o structură mitică, în timp ce istoria este orientată spre fapte, iar cele două se suprapun. Astfel, preistoria nu este o simplă pregătire pentru istorie; nu este ca și cum, odată ce a sosit istoria, preistoria dispăre.

Majoritatea oamenilor, considerând preistoria ca o etapă depășită de istorie, nu observă că o parte din preistorie dăinuie până în prezent. Această persistență arată ceva important: că preistoria și istoria pot coexista. Mai mult, Blaga consideră că istoria nu poate exista fără magia și misterul preistoriei. Relevant pentru antropologia sa în curs de dezvoltare, el susține că preistoria este un aspect ineluctabil al umanității. Elementele magice și mitice ale preistoriei reflectă natura creativă a umanității în moduri care diferă de tipul de creativitate orientat mai pronunțat spre faptele istoriei.

Părerea lui Blaga, conform căreia doar oamenii sunt subiectul propriu-zis al istoriei, își găsește un corespondent în opinia conform căreia termenul „societate” se aplică în mod corespunzător doar oamenilor. El este, desigur, conștient că există și alte animale sociale, dar susține că niciunul dintre acestea nu produce societăți reale. El își susține această concluzie cu observația că numai oamenii formează comunități care creează „lumi spirituale”⁸.

Argumentul său în această direcție începe prin a pune în contrast termenii „organism” și „societate”. Înțelegerea aristotelică a organismelor ca având o „entelehie”, o forță înăscută care le dirijează dezvoltarea, a fost înlocuită la începutul perioadei moderne de modelul mecanic, care vede universul fizic și tot ceea ce conține el ca fiind analog unor mașini ale căror acțiuni sunt în în-

tregime determinate de legile naturii. Immanuel Kant a acceptat modelul mecanic în aplicarea la obiectele neînsuflețite, dar nu și la organismele vii. Pentru acestea din urmă, Kant a propus o viziune teleologică care vede organismele ca fiind determinate de un scop. Blaga remarcă faptul că acest lucru i-a influențat pe gânditorii care i-au urmat, inclusiv pe Darwin, timp de mai bine de un secol. Cu toate acestea, Blaga consideră că viziunea în cauză nu este pe deplin satisfăcătoare și sugerează o modificare a acesteia. Nucleul punctului de vedere al lui Blaga este acela că un organism biologic este o creație materială cu scop, înzestrată cu structuri, organe și funcții care cooperează în mod dinamic la conservarea întregii ființe⁹.

Se obișnuiește să se vorbească despre societăți ca despre organisme, dar Blaga recunoaște că aceasta este o metaforă neinspirată. O societate nu este o „creație intenționată“, fiind mult mai mult decât una simplă materială. Cu toate acestea, există anumite asemănări între societăți și organisme. O societate, în analiza lui Blaga, este atât intelectuală, cât și materială, și are o istorie care este, în esență, povestea modului în care a evoluat cultura sa unică. De fapt, fiecare societate este propria sa lume, o realitate intelectuală și materială unică pentru ea însăși. Exprimându-ne în termenii pe care Blaga îi folosește frecvent în acest volum, o societate este forma exterioară pe care o ia modul de existență specific uman. Ea este cea mai vizibilă instanțiere a unei culturi și poartă amprenta categoriilor stilistice pe care Blaga le explorează în cărțile sale de epistemologie și filosofie a culturii¹⁰.

Integrarea epistemologiei în filosofia culturii este una dintre marile realizări ale lui Blaga. Explicarea în detaliu a acestui aspect ar necesita un întreg capitol de sine stătător, dar aici sunt necesare cel puțin câteva comentarii cu privire la această legătură importantă. Blaga susține că fiecare persoană are un set de categorii ale spiritului subconștient care sunt similare categoriilor înțelegerii lui Kant, cu excepția faptului că acestea se referă mai degrabă la stil decât la experiența empirică. Blaga numește acest set categorial „matrice stilistică“¹¹. Aceste categorii nu înlocuiesc categoriile kantiene, ci mai degrabă există alături de ele. Categoriile înțelegerii lui Kant formează un set de noțiuni a priori pe baza cărora oamenii organizează datele senzoriale, formându-le în percepții inteligibile. În mod similar, categoriile subconștiente ale matricei stilistice reprezintă un set de noțiuni a priori care afectează toate construcțiile umane: mituri, concepte metafizice, viziuni religioase, teorii științifice, literatură, opere de artă și chiar politică. Cu toate acestea, deși toți oamenii împărtășesc aceleași categorii kantiene de înțelegere, categoriile stilistice variază foarte mult de la o cultură la alta. În capitolul cinci, el ilustrează acest

lucru cu viețile și stilurile de conducere ale marilor conducători din Roma și Țările Române.

Deoarece matricile stilistice variază de la o cultură la alta, ne putem întreba dacă acestea sunt supuse schimbării. Istoria arată clar că da. În consecință, ne putem întreba cum se schimbă ele. Blaga abordează acest aspect în capitolul șase, unde discută posibilitatea ca aceasta să fie o schimbare dialectică, ca la Hegel. El arată că progresia istorică este uneori dialectică și alteori ia alte forme, ilustrând acest lucru pe larg prin intermediul succesiunii de la clasicism la romantism, naturalism și impresionism. El discută exemple din artă, muzică, literatură, filosofie, teorie politică și știință. În final, el concluzionează că matricile stilistice cunosc o progresie dialectică de la una la alta, pe care o numește „răsturnare dialectică“, dar că aceasta nu este, de obicei, o schimbare completă, ci mai degrabă o schimbare parțială care implică înlocuirea unor elemente dintr-o matrice stilistică cu elemente din alta.

Elementele care alcătuiesc o matrice stilistică sunt numite „factori stilistici“, iar Blaga examinează numeroase exemple de factori stilistici din istoria europeană. El afirmă că aceștia sunt cele mai puternice forțe care modelează istoria, dar nu sunt omogene: unii factori sunt mai puternici decât alții, iar unii au o durată trecătoare, în timp ce alții durează secole întregi. Varietatea duratei factorilor stilistici este responsabilă de schimbările pe care le suferă o matrice stilistică, deoarece unii dintre factorii unei matrice se schimbă, în timp ce alții rezistă. Acesta este un alt motiv pentru care culturile se schimbă în timp.

O matrice stilistică este un ansamblu de factori stilistici care pot varia independent unul de celălalt, dar care formează totuși un tot unitar. Este o construcție creativă unică pe care spiritul uman, în încercarea sa de a dezvălui misterele existenței, o folosește pentru a reprezenta realitatea. Aici vedem în mod clar elementul constructivist din neokantianismul lui Blaga: el afirmă că, datorită efectelor noetice ale categoriilor cognitive și stilistice, înțelegerea umană a lumii este în mod inerent o creație interpretativă. Acest lucru se vede cel mai clar în lucrările sale epistemologice, dar și în filosofia sa istorică, datorită rolului important pe care îl joacă categoriile stilistice în transformarea evenimentelor obișnuite în opere de cultură. De aceea, Blaga scrie:

Aceste cosmoide trebuie privite ca niște „plăsmuiri“ ce-și au matricea lor; „cosmoidele“ se prezintă sub aspectele fundamentale ale unor lumi sui generis, ale unor lumi „create“. În tendința sa de a-și releva misterele existenței, spiritul omenesc substituie lumii empirice asemenea „cosmoide“. ¹² Blaga numește intersecția a două matrice stilistice „joncțiune“. Aceasta denumește combinarea

aspectelor unei matrice stilistice cu aspecte ale altei matrice. Există cel puțin trei tipuri de joncțiuni stilistice: joncțiuni de simplă contiguitate, joncțiuni eclecticice și joncțiuni sintetice. Joncțiunile de contiguitate se întâmplă atunci când diferite matrice stilistice există împreună fără a interacționa semnificativ, ca atunci când clădiri cu arhitectură barocă și gotică sunt construite chiar una lângă alta. Joncțiunile eclecticice au elemente ale unor stiluri diferite care se regăsesc în combinație într-o singură lucrare, fără nicio încercare de a le împăca între ele. Joncțiunile sintetice combină elemente ale unor stiluri diferite într-o singură lucrare într-un mod care formează o unitate armonioasă, producând, de fapt, un nou stil sintetic. Blaga dă exemple ale acestor tipuri de joncțiuni din arhitectura europeană.

Menționarea schimbării la care sunt supuse matricele stilistice dă naștere, în mod natural, la întrebarea dacă istoria este progresivă și, prin urmare, poate liniară, sau dacă este ciclică, aleatorie sau o altă opțiune. Mulți oameni, inclusiv unii filosofi importanți, au considerat că istoria progresa spre o viitoare stare mai bună. După ce a examinat diverse exemple de „progress“ în artă, religie, metafizică, știință, tehnologie etc., Blaga concluzionează că, în anumite sensuri limitate, progresul istoric poate fi, de fapt, perceput. Există cu siguranță un progres tehnic. Există, de asemenea, progres în acumularea de cunoștințe și în descoperirea de noi mistere care trebuie rezolvate. Cu toate acestea, o mare parte din lupta noastră cu misterul existențial are ca rezultat descoperirea de noi mistere de rezolvat, mai degrabă decât rezolvarea efectivă a misterelor. Blaga crede că a avea mistere de rezolvat este esențial pentru înflorirea umană: avem nevoie de provocări cu care să ne luptăm, altfel viața noastră ar deveni goală. Prin urmare, deși vede un progres în istorie, el nu vede un progres care să ducă în mod liniar către un viitor în care toate misterele existenței vor fi fost depășite.

De fapt, Blaga crede că oamenii sunt blocați în mod sistemic în încercarea lor de a înlătura misterul existențial. În capitolul zece, Blaga analizează tipurile de fenomene cognoscibile în trei mari categorii: fizic, psiho-spiritual și istoric. Toate trei sunt supuse „cenzurii transcendente“, care blochează eliminarea misterului prin utilizarea a trei strategii: disimularea simțurilor, cunoașterea prin categorii intelectuale și cunoașterea prin categorii stilistice. Cunoașterea obiectelor fizice este limitată în toate aceste trei moduri. Cunoașterea fenomenelor psiho-spirituale nu se obține prin intermediul simțurilor și, prin urmare, este limitată doar în al doilea și al treilea dintre aceste trei moduri. Cunoașterea fenomenelor istorice poate fi limitată în toate cele trei moduri, dar Blaga susține că cunoașterea istorică poate evita prima și a treia limitare și, prin urmare, are cele mai mari șanse

de adecvare. Singura cunoaștere care evită complet cenzura transcendentă este cunoașterea apofatică; toate cunoștințele pozitive *sunt defectuoase*¹³.

Revenind la chestiunea progresului în istorie, Blaga discută ideile unor gânditori de marcă din prima jumătate a secolului al XX-lea. Cel mai important dintre aceștia este Oswald Spengler, care a fost o figură uriașă în timpul lui Blaga. Spengler a îmbrățișat o viziune ciclică a istoriei. O idee fundamentală în filosofia sa a istoriei a fost aceea că fiecare cultură ar trebui privită ca un organism impermeabil, asemănător cu monadele lui Leibniz. În concordanță cu acesta, Spengler susținea că locuitorii unei culturi nu pot înțelege niciodată pe deplin o altă cultură. Acest lucru se datorează, cel puțin în parte, faptului că Spengler consideră că studiul istoriei este mai degrabă intuitiv decât analitic, așa cum este studiul naturii, deoarece istoria este mai degrabă vie decât mecanică. El pare să ia „viața“ istoriei la propriu: potrivit lui Spengler, fiecare regiune geografică este locuită de un spirit viu care îi poate controla pe oamenii care locuiesc în ea.

Blaga recunoaște că a urmat exemplul lui Spengler în dezvoltarea filosofiei sale despre istorie, dar cu siguranță nu îl copiază: îl critică acolo unde este nevoie de critică și încearcă să integreze filosofia sa despre istorie într-o viziune filosofică sistematică. În primul rând, Blaga respinge poziția lui Spengler potrivit căreia regiunile geografice sunt locuite de spirite. Apoi, el sugerează că omenirea trăiește pe două planuri: trăim la nivelul lumii date, interacționând cu ea prin intermediul simțurilor noastre, având ca scop supraviețuirea, și trăim la nivelul misterului, pe care încercăm să-l înțelegem prin intermediul unor construcții culturale precum miturile, doctrinele religioase, credințele morale, conceptele metafizice, teoriile științifice, operele de artă și așa mai departe. Toate acestea sunt posibile deoarece mintea umană este echipată cu un set de categorii care îi permite să dea sens experiențelor empirice, iar spiritul uman este echipat cu un set de categorii stilistice care ne ghidează și ne formează încercările de a pătrunde misterele existențiale¹⁴. Aceasta din urmă este „matricea stilistică“ a lui Blaga.

După cum s-a afirmat anterior, fiecare matrice stilistică este compusă din mai mulți factori. Oricare două matrice stilistice pot avea în comun unii factori și pot diferi în privința altora. Prin urmare, matricele stilistice se pot suprapune. Acest lucru explică omogenitatea relativă în cadrul unei culturi date, suprapunerea între culturi vecine și fenomenul de înțelegere interculturală. Suprapunerea matricelor stilistice („joncțiuni“ în terminologia lui Blaga) este motivul pentru care culturile nu sunt impermeabile, contrar lui Spengler, și dă speranțe pentru schimbul intercultural.

Până în acest moment, explicația mea despre filosofia istoriei lui Blaga a

vorbit relativ puțin despre ideile sale metafizice. Să trecem acum la acestea. Blaga considera metafizica drept cununa oricărui sistem filosofic; concordant, viziunea sa metafizică este largă și fertilă. Ea se împletește în restul filosofiei sale și pare să influențeze chiar și o parte din poezia și teatrul său. Sursele cele mai concentrate ale gândirii sale metafizice sunt cărțile care-i alcătuiesc Trilogia cosmologică (*Diferențialele divine, Aspecte antropologice și Ființa istorică*), împreună cu cea de-a treia carte – *Trilogia cunoașterii (Cenzura transcendentă)*¹⁵.

S-a spus deja că filosofia lui Blaga este, în multe privințe, neokantiană. Mulți metafizicieni postkantieni au încercat să depășească barierele epistemice kantiene puse în calea cunoașterii realității noumenale. Deoarece Blaga evaluează pozitiv programul lui Kant, el nu încearcă acest lucru. În schimb, Blaga construiește în mod conștient o viziune „mitică“ a naturii realității¹⁶. O componentă majoră a acesteia este conceptul său de *Mare Anonim*, izvorul tuturor existențelor¹⁷. Metodologia folosită de *Marele Anonim* pentru a aduce universul la existență implică măsuri care impun limite metafizice și epistemice universului și locuitorilor săi. Acestea sunt prezentate pe scurt în capitolul al doisprezecelea și explicate în detaliu în celelalte cărți ale lui Blaga¹⁸.

Pentru Blaga, istoria are de-a face cu experiența umană, mai ales cu implicarea umanității în misterele existențiale. Antropologia și epistemologia sa explică modul în care umanitatea este echipată pentru a se lupta cu misterul existențial și cu limitele cunoașterii umane atât a lumii imanente, cât și a realităților transcendente. Antropologia sa subliniază ideea că misterele existenței sunt cele care dau naștere marilor creații culturale și că, prin urmare, incapacitatea umanității de a depăși complet decalajul dintre subiectul cunoscător și obiectul cunoașterii este un aspect pozitiv al experienței umane. Această neputință este atât o sursă de frustrare, cât și de motivație și inspirație.

Așa cum am prezentat mai devreme, Blaga face o diferență între modul de existență „paradiziac“, în care umanitatea se concentrează pe supraviețuire și nu se preocupă de nimic aflat dincolo de lumea empirică, și modul de existență „luciferic“, în care umanitatea privește dincolo de empiric și se luptă cu misterele existențiale. În acest din urmă mod de existență apare creativitatea umană, atunci când matricele stilistice apar și își exercită influența asupra creațiilor umane. Acesta este momentul în care o simplă secvență de evenimente devine istorică în cel mai deplin sens. Artiștii, compozitorii, autorii, arhitecții, oamenii de știință – toți cei care sunt creatori – sunt exemple de umanitate luciferică. Această legătură între creativitate, cultură și istoricitate reprezintă fundamentul metafizicii istoriei lui Blaga.

Blaga opinează că Sfântul Augustin a oferit prima metafizică extinsă a isto-

riei. Augustin a descris istoria ca pe o luptă între cetatea lui Dumnezeu și cetatea omului, cetatea cerească ieșind în cele din urmă victorioasă. Interpretând istoria în acest fel, el a făcut-o liniară, cu un început, o perioadă de mijloc și, în cele din urmă, un sfârșit. Istoria începe cu creația și căderea și se încheie cu răscumpărarea și stabilirea cetății lui Dumnezeu pe pământ. Istoria umană este un interludiu finit între două eternități cerești.

Blaga pune în contrast filosofia sa istorică cu cea a lui Augustin. În timp ce Augustin credea că istoria are un început și un sfârșit, Blaga consideră că istoria are un început, dar continuă la nesfârșit. Augustin îl vede pe Dumnezeu ca intervenind frecvent în istorie, atât ajutând umanitatea, cât și dezvăluindu-se umanității, în timp ce Blaga îl vede pe *Marele Anonim* ca ascunzându-se de umanitate, astfel încât umanitatea este împinsă să își creeze propria poveste. El descrie acest lucru ca fiind o imagine tragică și minunată în același timp.

Blaga consideră că filosofia sa a istoriei diferă de filosofia creștină a istoriei în alte privințe. Viziunea creștină vede viața pământească ca o pregătire pentru viața cerească, care este adevăratul scop al existenței umane. În schimb, Blaga vede viața pământească ca fiind adevăratul destin al umanității. Pe pământ, omenirea se găsește în condițiile necesare pentru înflorirea creativității umane.

Blaga discută filosofia istoriei a lui Hegel, pe care o privește cu respect, în parte pentru că, la fel ca Blaga, Hegel încearcă să construiască o metafizică a istoriei. Cu toate acestea, ca panteist, Hegel îl consideră pe Dumnezeu și istoria ca fiind una. Acest lucru lasă puțin loc pentru mister, deoarece în această viziune nimic nu transcende universul. Acest fapt contrastează puternic cu viziunea creștină, care îl vede pe Dumnezeu ca fiind distinct de istorie, dar activ în istorie, și cu Blaga, care îl vede pe *Marele Anonim* ca fiind distinct de istorie, dar reținându-se pe sine. Hegel diminuează misterul existențial, chiar mai mult decât o face creștinismul, în timp ce Blaga îl potențează, așa cum frumos se exprimă în poemul său *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*:

„I do not trample the world's halo of wonders
nor do I kill with my mind
the mysteries that I find
along my way
in flowers and eyes, on lips or graves.
the light of others
the spell of the unfathomed smothers
in the depths of darkness.

But I,
I grow the secrets of the world with my light –
and just as the moonlight white,
does not suppress, but quivering,
powerfully increases the secrets of night,
so I enrich the dark horizon
with tremors of sacred mystery.

And all that's not understood
transforms into mystery before me –
for I love flowers and eyes, lips and graves.“¹⁹

„Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
și nu ucid
cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte.
Lumina altora
sugrumă vraja nepătrunsului ascuns
în adâncimi de întuneric,
dar eu,
eu cu lumina mea sporesc a lumii taină –
și-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micșorează, ci tremurătoare
mărește și mai tare taina nopții,
așa îmbogățesc și eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
și tot ce-i neînțeles
se schimbă-n neînțelesuri și mai mari
sub ochii mei –
căci eu iubesc
și flori și ochi și buze și morminte.“²⁰

Blaga vede istoria ca pe un aspect permanent al umanității. Este un rezultat direct al naturii umane. Ființa umană (în sensul deplin, luciferic) este o creatură care există pe două tărâmurii: cel al lumii date, axat pe autoconservare, și cel întru mister și pentru revelarea acestuia. Nicio altă creatură nu trăiește pe cel de-al

doua tărâm: este exclusiv uman. Încă din momentul în care un om pătrunde pe această tărâm, el se străduiește să înțeleagă misterele care îl înconjoară, iar acest efort este ghidat de categorii stilistice care in-formează și limitează în același timp acest efort. Acest lucru oferă un impuls pentru alte eforturi de a înțelege necunoscutul, ceea ce are ca rezultat miturile, viziunile religioase, conceptele metafizice, teoriile științifice și creațiile artistice ale umanității. Vorbind metaforic, situația umană ar putea fi privită ca un compromis între dorința umană de a imita și chiar de a se substitui *Marelui Anonim* și măsurile luate de *Marele Anonim* pentru a păstra centrul creației.

Concluzie

Este dificil să deschizi o carte la pagina 250, să citești cele aproximativ 25 de pagini rămase și să înțelegi cu adevărat intriga, personajele, contextele și împletirea complexă a personalităților și motivelor care dau viață poveștii. Cu toate acestea, pentru unele cărți, poate fi adevărat că este mai bine să citești ultimul capitol decât să nu deschizi deloc cartea. Cred că acest lucru este valabil și pentru filosofia sistematică a lui Blaga. Este un sistem amplu, creativ, original, unul care merită să fie citit. Dar dacă nu se poate citi în întregime, atunci ar trebui să citim cel puțin *Ființa istorică*, pentru că oferă cititorului un gust al stilului lui Blaga și o privire de ansamblu asupra întregii sale viziuni filosofice. Desigur, este dificil să înțelegi *Ființa istorică* fără a citi cele unsprezece volume precedente – sau, cel puțin, cea mai mare parte dintre ele. De aici și acest eseu, care, nădăjduiesc, îi va ajuta pe cititori să înțeleagă *Ființa istorică*.

(Traducere din limba engleză: Andrei Nuțaș și Florin Lobonț)

NOTE:

1. Lucian Blaga, *Ființa istorică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977. Deși *Ființa istorică* a fost începută în 1943, a fost terminată abia în 1959 și a fost publicată postum, în 1977.
2. Doresc să mulțumesc Programului Fulbright al Departamentului de Stat al SUA, Comisiei Fulbright din România, Liberty University și Institutului de Cercetări al Universității din București (ICUB) pentru subvențiile acordate pentru această lucrare.
3. O antologie de fragmente din scrierile filosofice ale lui Blaga a fost publicată în 2017: Angela Botez, Richard Allen și Henrieta Anișoara Șerba, ed., *Lucian Blaga: Selected Philosophical Extracts*, Wilmington, Vernon Press, 2017. Toată poezia lui Blaga și o parte din teatrul său au fost publicate și în limba engleză.
4. Stanford Encyclopedia of Philosophy definește abducția ca fiind «locul raționamentului explicativ în justificarea ipotezelor [...] abducția este adesea numită și „Inferența către cea mai bună explicație“.» Igor Douven, „Abduction“, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*,

18 mai 2021, <https://plato.stanford.edu/entries/abduction/>.

5. Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică: Diferențialele divine, Aspecte antropologice, Ființa istorică*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 359.

6. Acest aspect este discutat în capitolul 12 din *Ființa istorică* și în diverse alte locuri din opera lui Blaga. În unele locuri, Blaga mai numește aceste două moduri de existență „modul I” și „modul II”, iar în altele le numește cu termenii „incomplet” și „complet”.

7. În acest sens, vezi Florica Diaconu și Marin Diaconu, *Dicționar de termeni filosofici ai lui Lucian Blaga*, București, Univers Enciclopedic, 2000, pp. 258-260.

8. Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 393.

9. *Ibidem*, p. 385.

10. Vezi mai ales Lucian Blaga, *Orizont și stil*, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1935. Cele mai importante lucrări de epistemologie ale lui Blaga sunt cele trei cărți care alcătuiesc *Trilogia cunoașterii*: *Eonul dogmatic*, București, Cartea Românească, 1931, *Cunoașterea luciferică*, Sibiu, Tiparul Institutului de artă grafică „Dacia Traiană”, 1933 și *Cenzura transcendentă: încercare metafizică*, București, Cartea Românească, 1934, și *Cenzura transcendentă: încercare metafizică*, București, Cartea Românească, 1934.

Pentru o explicație a epistemologiei și filosofiei culturii lui Blaga, vezi Michael S. Jones, *Metafizica religiei: Lucian Blaga și filosofia contemporană*, traducere de Lucian Blaga, Geo Savulescu și Dominic Georgescu, București, Editura Self, 2014), cap. 5: „Epistemologia la Blaga” și cap. 6 „Filosofia culturii la Blaga”.

11. Matricele stilistice sunt uneori numite și „câmpuri stilistice”.

12. Blaga, *Trilogia cosmologică*, pp. 441-442.

13. Cunoașterea apofatică este o cunoaștere negativă, constând în a ști ceea ce un lucru nu este (mai degrabă decât ceea ce este). Termenul provine din teologia ortodoxă, care folosește pe scară largă metoda apofatică. Acest paragraf menționează multe aspecte ale gândirii lui Blaga care, din păcate, nu pot fi deslușite aici. Pentru o explicație mult mai detaliată, vă rugăm să consultați capitolul despre epistemologie din Jones, *Metafizica religiei*.

14. Neokantianismul aici este inconfundabil. A se vedea *Trilogia cunoașterii*, București, Humanitas, 2012, p. 480.

15. Lucian Blaga, *Diferențialele divine*, București, Fundația pentru literatură și artă „Regale Carol II”, 1940, *Aspecte antropologice*, Cluj-Napoca, Uniunea națională a studenților din România, Centrul studențesc Cluj, 1948, *Ființarea istorică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, *Cenzura transcendentă: încercare metafizică*, București, Cartea Românească, 1934.

16. La Blaga, ca și la Mircea Eliade, termenul „mitic” nu are conotația de inexactitate pe care o are uneori în uzul comun. Pentru Blaga, un mit este, în fond, o încercare imaginativă de a transmite idei care pot fi adevărate, dar care nu au fost strict dovedite.

17. Blaga folosește mai mulți termeni pentru sursa originară a tot ceea ce există: Marele Anonim, Fondul Anonim, Creator, Generator și Dumnezeu, deși se străduiește să precizeze că ultimul termen trebuie să fie lipsit de bagajul teologic tradițional. Deoarece Blaga discută acest aspect în mai multe dintre cărțile sale, sugerez cititorului interesat să consulte Michael S. Jones, *Lucian Blaga on the Existence of God*, *Meridian Blaga VIII*, vol. 2, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2008, p. 73-80.

18. A se vedea în special *Cenzura transcendentă și Diferențialele divine*.

19. Aceasta este propria mea traducere a poeziei lui Blaga „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii”.

20. Lucian Blaga, *Poezii*, prefață de George Gană, Editura Humanitas, București, 2018.